

Türkiye'nin Ortadoğu kamuoyunda genellikle olumlu karşılanan aktif politikaları, Türkiye'deki ve Batı'daki bazı çevrelerde tereddütle karşılanıyor.

İnceleme

Yrd. Doç. Dr. Kürşad Turan
ORSAM Ortadoğu Danışmanı
Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
kursadturan@orsam.org.tr

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA EKSEN KAYMASI

Axis Shift in Turkish Foreign Policy

Abstract

Over the past few years with Turkish role in the Middle East becoming increasingly active the region gradually came to the forefront of Turkish Foreign Policy. As a result of this, discussions on whether there is a shift of axis in Turkish Foreign Policy have been taking place for a while. In order to better evaluate the situation one needs to look at regional and systemic factors in addition to Turkey's internal dynamics. When we focus on the recent developments we can argue that the changes we observe in Turkish Foreign Policy are mainly the result of environmental factors.

İnceleme

Her ne kadar Türkiye'nin bir bölge ülkesi olarak vaktiyle Ortadoğu'nun dışında yer alması önemli ölçüde dış politikaya yön verenlerin tercihinden kaynaklansa da bunun tüm sorumluluğunu Türkiye'ye yıkmak da haksızlık olur.

Giriş

Son yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu'da daha aktif bir rol üstlenmeye ve bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye başlamasına bağlı olarak Türk dış politikasında Ortadoğu gittikçe daha ön plana çıkmaya başladı. Bölgeye verilen önemin artışı konusunda hemen herkes hemfikir olmasına rağmen bu değişimin nedenleri konusunda farklı görüşler ortaya atılmaya devam ediyor. Özellikle bu gelişmelerin AK Parti hükümetinin iş başına gelmesiyle aynı döneme isabet etmesi hem Türkiye'de, hem uluslararası alanda daha fazla dikkat çekmesine neden oluyor. Bakış açısına bağlı olarak Türkiye'nin Ortadoğu'ya gittikçe daha fazla ağırlık vermesi olumlu veya olumsuz olarak yorumlanabiliyor. Bakış açısından bağımsız olarak ortaya atılan görüşlerin bir ortak noktası, konuyu Hükümet'in tercihi olarak değerlendirerek bu tercihin nedenlerini ortaya koymaya çalışmaları. Her ne kadar bu boyutta bir değişimin bir ülkenin hükümetinin isteği dışında gerçekleşebileceğini öne sürmek anlamsız olsa da uluslararası ilişkilerde olayları analiz ederken tek bir boyuta odaklanmak gerçekleri yansıtmayan çıkarımlarda bulunmamıza sebep olabilir. Bu nedenle iç dinamikler kadar dış dinamiklerin de dikkate alınması zorunludur.

Değişimin Nedenleri

Bu konuda ortaya atılan görüşlerden birine göre, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirerek bölgeyi ilgilendiren konularda daha fazla ön plana çıkıp aktif rol oynamaya çalışıyor olması, bir eksen kaymasından çok tek yönlü Türk dış politikasına denge kazandırma çabalarının bir sonucudur. Bu bakımdan, yapılan, politikaya yeni bir boyut eklenmesidir. Çok uzun

yıllardır Batı odaklı bir dış politika uygulayan Türkiye'nin komşu bulunduğu bölgedeki gelişmelerin dışında kalması hem bölgedeki çıkarlarını gerekli oranda koruyamaması, hem de bölgeden gelebilecek güvenlik tehditleriyle yeterince mücadele edememesi sonucunu doğurmaktadır. Bugüne kadar sırtını Ortadoğu'ya dönmesi Türkiye'nin zararına olmuştur. Bir taraftan bölge ülkeleri ile iyi ilişkilerin kurulmaması fırsatların değerlendirilememesine yol açmış, diğer taraftan bölgeden kaynaklanan güvenlik tehditleri engellenememiştir. Aynı zamanda tek boyutlu bir dış politika Türkiye'yi belirli bir pozisyona bağlayarak uluslararası ilişkilerdeki gelişmeler karşısında esnek politikalar benimsenmesini de neredeyse imkânsız kılıyordu. Bu derece katı bir pozisyon Soğuk Savaş gibi esnek olmayan ittifakların egemen olduğu dönemlerde yararlı olsa bile küreselleşmenin etkisi altındaki ve kutuplaşmaya dayanmayan bir uluslararası sistemde ülkelerin hareket kabiliyetini sınırlandırarak başarılı bir dış politika yürütmesini zorlaştırıyordu. Bu nedenlerle strateji değişikliği bir taraftan uzun yıllardır duyulan bir eksikliği giderecek, diğer taraftan orta vadede uluslararası ilişkilerde ön planda kalacağı öngörülen Ortadoğu bölgesinde Türkiye'nin konumunu iyileştirecek bir gelişme olarak öne sürüldü.

Kuşkusuz bu görüşü destekleyen gelişmeler olarak Türkiye'nin bölgedeki krizlerin sona ermesi için arabuluculuk rolüne soyunmasını örnek göstermek mümkündür. Basite indirgenmiş haliyle bölgede üç temel bloktan söz edebiliriz: İsrail, İran, Sünni Arap ülkeleri. Türkiye kimlik olarak bu bloklardan hiçbirine tam olarak dâhil olmaması nedeniyle büyük bir avantaja sahiptir diyebiliriz. Bölgesel güç dengelerinin korunması açısından Türkiye'nin tarafsız bir aktör olarak

Türkiye'nin Ortadoğu'yla bağlarının hızla güçlenmesinde Suriye, Irak, Mısır ve Suudi Arabistan'da yaşanan değişimlerin de etkisi oldu.

ortaya çıkması ve sorunların barışçı yollardan çözümlenmesi için arabuluculuk görevini yerine getirme çabası Suriye-İsrail Barış sürecinde ve İran'ın nükleer programı konusunda görülmektedir. Bu rolün başarıyla oynanması hem Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirecek ve işbirliği olanakları yaratacak, hem de bölgede etkisini arttıracaktır. Bu bakımdan Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelmesi bir eksikliğin ortadan kaldırılması yönünde önemli bir adımdır.

Bir diğer görüşe göre yaşanan değişim, dış politikaya yeni bir boyut kazandırılmasını veya bir eksikliğin giderilmesini hedeflemekten çok AK

Parti Hükümeti'nin ideolojik tercihlerini yansıtmaktadır. Buna göre muhafazakâr görüşlere sahip olan AK Parti Batı ve özellikle Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerin ilerlemesi yolunda çaba göstermek yerine dış politikayı Müslüman ülkelerle ilişkileri geliştirme hedefine yönlendirmiştir. Başka bir deyişle, Türkiye'nin Ortadoğu'ya dönmesi Batı'ya sırtını dönmesi anlamına gelmektedir ve uzun vadede ülke çıkarlarına zarar vermesi muhtemeldir. Bu iddiayı desteklediği öne sürülen gelişmeler ise Türkiye'nin şu ana kadar uyguladığı çelişkili politikalarıdır. Özellikle son dönemin olayları Türkiye'nin bir taraftan daha önce bahsettiğimiz üç blok arasında dengeleri sağlamaya ve çatışmaların barışçı yollardan çö-

İnceleme

Son yıllarda gözlemlediğimiz Türkiye-Ortadoğu ilişkilerindeki artışı ne sadece bir hükümetin ideolojik tercihleriyle, ne de dış politikadaki bir etkinliğin ortadan kaldırılması yolunda bilinçli çabalarla açıklayabiliriz. Türkiye'nin bu ilgisinin temelinde uluslararası sistemde yaşanan değişiklikler ve bölge ülkelerinin değişen tutumu yer almaktadır.

zümlemesine yönelik girişimlerde bulunurken, diğer taraftan da bu çatışmalardan bazılarında taraf olması sonucunu doğurmuştur. Örneğin bir taraftan Suriye ile İsrail arasındaki görüşmelerde arabulucu olmak istediğini ısrarla ifade eden Türkiye aynı zamanda İsrail-Filistin anlaşmazlığında özellikle İsrail'in Gazze operasyonları sonrasında açıkça Filistin'in yanında yer almıştır. Bu da İsrail'in Türkiye'yi aracı olarak kabul etmesini zorlaştırmaktadır. Bu ve benzer davranışlara bakarak Türkiye'nin bölgedeki üç güç odağı arasında dengeli politikalar izlemek yerine ağırlıklı olarak bunlardan Sünni Arap devletlerine daha yakın bir pozisyon aldığını öne sürmek mümkün olmaktadır.

Her iki görüşün de kabul ettiği gibi son döneme kadar Türkiye'nin dış politikası Batı odaklı olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Soğuk Savaş dönemi tehdit algılamaları sonucunda gelen NATO üyeliği ve Türkiye'nin önceliğini kendisiyle aynı ittifak içinde bulunan devletlerle ilişkilerine öncelik vermesidir. Bir diğer neden olarak Türkiye'nin Batılı kimliğini ön plana çıkartma çabalarını ve Ortadoğu ülkeleriyle kurulacak yakın ilişkilerin bu çabaları olumsuz etkileyebileceği endişesini de dikkate almak gerekir. Her ne kadar Türkiye'nin bir bölge ülkesi olarak Ortadoğu'nun dışında yer alması önemli ölçüde dış politikaya yön verenlerin tercihinden kaynaklansa da bunun tüm sorumluluğunu Türkiye'ye yıkmak da haksızlık olur. Çünkü bu dönemde bölge ülkeleri de Türkiye'ye mesafeli yaklaşmışlardır. Kısmen Türkiye'nin ABD ve İsrail ile yakın ilişkilerinden kaynaklanan bu mesafe diğer taraftan bölgede egemen iki kimliğin de Türkiye'ye uygulanamamasından kaynaklanmaktadır. Bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından ortak Arap ve Müslüman kimliklerine

rağmen rejim türlerindeki tercihleri bakımından bölünmüş Arap ülkeleri arasında iki temel kamp ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi Suudi Arabistan, Ürdün ve Körfez ülkelerinin aralarında bulunduğu geleneksel rejimler, ki Arap kimliğinden çok İslam ve kabile kimliklerini ön plana çıkartmışlardır. Diğeri ise başını Mısır ve Suriye'nin çektiği cumhuriyetçi rejimlerdir. Bu ikinci gruba dâhil olan ülkelerde ise ön plana çıkarılan kimlik daha çok ulusal ve Arap kimlikleri olmuştur. Bu farklılığın belli başlı nedenleri rejimlerin meşruiyetlerini dayandırdıkları temel ve birbirlerini tehdit olarak algılamalarıdır. Bu tablo içinde rejim yapısı olarak cumhuriyetçilere daha yakın olan Türkiye dine yapılan vurguyu kendisine bir tehdit olarak algılayarak muhafazakâr rejimlerle ilişkilerinde dikkatli davranma yolunu seçmiş, ancak bu durumda da rejim türü bu ülkeler tarafından tehdit olarak algılanmış, Cumhuriyetçi rejimler tarafından da çoğu zaman etnik yapısının Arap olmaması nedeniyle dışlanmıştı. Bu nedenlerle Türk dış politikasında Ortadoğu'ya gereken ağırlığın verilmediğinden bahsederken bunun iki tarafın tercihlerinden kaynaklanan bir sürecin sonucu olduğunu dikkate almak gerekir.

O zaman Türk dış politikasının Ortadoğu'ya yönelmesi en azından kısmen bölgedeki bazı değişikliklerin de sonucudur diyebiliriz. Mevcut durumun daha sağlıklı bir değerlendirmesini yapmak için odaklanmamız gereken nokta farklı analiz seviyeleridir. Yukarıda ele aldığımız ve sık sık dile getirilen görüşlerin her ikisi de süreç devlet, yani Türkiye Cumhuriyeti, seviyesinde bakılmaktadır. Böylece sadece tek bir analiz seviyesini ifade ederler. Daha gerçekçi bir açıklama için yapmamız gereken diğer boyutlardaki gelişmeleri de ele almaktır. Yani Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine artan ilgisi sadece Türkiye'nin

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinin hızını yitirmesinde isteksizliği kadar Türkiye'nin tutumu da etkili oldu.

iç gelişmeleri ile değil hem bölge çapında hem de uluslararası sistemde yaşananların bir sonucudur.

Bölgesel Gelişmeler

Öncelikli olarak dikkatimizi yöneltmemiz gereken Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerdir. 1990'ların başından itibaren yaşananlar Ortadoğu'daki güç dengelerini önemli ölçüde değiştirmiş, sadece Türkiye için değil diğer bölge ülkeleri için de yeni politikalar oluşturma ihtiyacı doğurmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi Ortadoğu'da dengeler üç temel blok arasındaki güç dağılımına dayanır. Türkiye, İran ve İsrail dışında Ortadoğu ülkeleri iki ortak noktaya (İslam ve Araplık) sahip olmalarına rağmen iki ana gruba ayrılabilir. Bir tarafta ağırlıklı olarak otoriter rejimlerden oluşan "Cumhuriyetçi" ülkeler, diğer tarafta ise Krallıklar yer alır. Her iki gruptan ülkeler zaman içerisinde Arap Dünyası'nın liderliği konusunda

rekabet içine girmiş ve bu mücadelede farklı dönemlerde özellikle Irak, Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan ön plana çıkmışlardır.

1990 sonrası dönemde İran gittikçe güçlenmiş, İsrail daha sert politikalar izlemeye başlamış, Arap ülkeleri ise önemli ölçüde zayıflamıştır. Bu süreçte önce İran'daki gelişmelere bakarsak ülke, Muhammed Hatemi liderliğindeki kısa bir reform ve yumuşama döneminin ardından Mahmut Ahmedinejad'ın seçilmesi ve bir nükleer program geliştirme çabalarıyla hem İsrail, hem de nüfusunun önemli bir bölümü Şii olan Arap ülkeleri için artan bir tehdit haline gelmiştir. Bu gelişmeler sadece bölgede değil dünya genelinde de İran'ın potansiyel bir tehdit olarak algılanmasına neden olmuştur. İsrail ise Likud Partisi'nin zaman içinde hükümetlerde gittikçe artan bir etkiye sahip olmasıyla daha agresif politikalar uygulamaya başlamış, hem HAMAS'a karşı Gazze'de, hem de Hizbullah'a karşı Lübnan'da

İnceleme

Türkiye'nin yakın zamana kadar Ortadoğu'nun bir parçası olarak algılanmazken bugün önemli bir aktör haline gelmesinde en önemli faktör geçmişte Arap Dünyası'nın liderliğine soyunmuş dört önemli ülke olan Suriye, Irak, Mısır ve Suudi Arabistan'ın yaşadıkları zorluklardır.

yaptığı operasyonların yanında Filistinliler'e karşı politikalarıyla da büyük tepki çekmiştir. Bu iki aktörün güçlerini arttırmaları bölgesel dengeleri farklı sorunlarla boğuşan Arap ülkeleri aleyhine değiştirmiştir. Bir taraftan İran ve İsrail'den algılanan tehditler, diğer taraftan 11 Eylül sonrasında Arap dünyasının zarar gören imajını düzeltme isteği, içinde bulunduğumuz süreçte Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'ye bakışı değişmiş, ilişkilerin gelişmesi için fırsat doğmuştur. Türkiye Ortadoğu'ya iki avantaj sunabilecek durumdadır. İlk olarak Türkiye'nin bölgede aktif bir politika izlemesi ve bölge ülkeleriyle iyi ilişkilere sahip olması, çıkabilecek anlaşmazlıkların fazla tırmanmadan çözümlenmesinde ve İran ve İsrail'in oluşturdukları tehditlerin dengelenmesinde rol oynayabilir. Ayrıca, özellikle 11 Eylül 2001'in ardından Batı'da Müslüman ülkelerin algılanması önemli ölçüde değişmiştir. ABD ile iyi ilişkilere sahip olması ve AB üyeliğine adaylığı nedeniyle Türkiye bu ülkeler için Batı'ya açılan bir kapı haline gelmiştir.

Türkiye'nin yakın zamana kadar Ortadoğu'nun bir parçası olarak algılanmazken bugün önemli bir aktör haline gelmesinde en önemli faktör geçmişte Arap Dünyası'nın liderliğine soyunmuş dört önemli ülke olan Suriye, Irak, Mısır ve Suudi Arabistan'ın yaşadıkları zorluklardır. Bu dönemde 2000 yılında Hafız Esad'ın ölümüyle Suriye Devlet Başkanı olan Beşar Esad önceliği rejimin varlığını güvence altına almaya vermek zorunda kalmış, bu amaçla dış politikada macera peşinde koşmaktan kaçınarak daha ılımlı davranmaya başlamıştır. Otoriter sistemlerde lider değişimlerinin hemen ardından gelen dönem genellikle rejimin en zayıf olduğu zamandır. Devlet Başkanı olduğu dönemlerde başarısı hakkında şüpheler bulunan Beşar Esad zaman

inde pozisyonunu güçlendirmeyi başarmış ama Suriye önemli değişiklikler geçirmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'nin aracılığı ile ABD ile ilişkilerde gelişme sağlanmış, İsrail ile barış görüşmelerinin başlaması için ortak bir zemine ulaşmaya çalışılmıştır.

Irak'ta yaşanan değişiklikler ise çok daha büyük ölçekli olmuş, 2003 yılındaki işgalin ardından Irak tamamen kendi iç meselelerine odaklanmış ve bölgesel politikalarda etkili bir aktör olmaktan çıkmıştır. Bir taraftan Irak'taki istikrarsızlık komşu ülkeler için tehdit oluştururken ülkenin uluslararası alanda eski ağırlığını kaybetmesine de neden olmuştur. Irak'ın Türkiye ile birçok farklı alanda işbirliği içinde olması Türkiye'yi Irak'ın iç siyasetinde bir aktör haline getirmektedir.

Mısır'ın durumu bazı yönlerden Suriye'ye benzemekle birlikte iki ülkenin siyasi yapısındaki farklılıklar lider değişim süreçlerinde de farklılıklar yaratmaktadır. Hüsnü Mübarek'in yaşının ilerlemesi yakın gelecekte yerine oğlu Cemal Mübarek'in geçmesi ihtimalini arttırmaktadır. Suriye'ye göre daha az otoriter bir siyasi sisteme sahip olan ve birçok muhalefet grubunun örgütlenebildiği Mısır'da lider değişimi Suriye'ye göre daha karmaşık bir süreçtir. Özellikle Hüsnü Mübarek'in sağlık durumuyla ilgili tartışmalar konuya aciliyet kazandırmaktadır. Mısır'ın durumunu zorlaştıran bir diğer faktör Gazze'deki HAMAS yönetiminin varlığıdır. İran tarafından desteklenen HAMAS'ı bir tehdit olarak algılayan Mısır yönetiminin Gazze politikaları ABD ve İsrail'den büyük farklılık göstermemekte, sonuç olarak da Arap toplumunda tepkiyle karşılanmaktadır. Bu ortamda Mısır'ın bölgedeki etkinliği sınırlanmakta ve Türkiye'nin bölgeye ve

özellikle Filistin sorununa artan ilgisi rahatsızlık yaratmaktadır.

Suudi Arabistan'ın durumu diğer üç devletten farklılık gösterir. Suudi yönetimi iç politikada istikrarı sağlamak konusunda bir sıkıntı çekmemekle birlikte iç ve dış tehditlerle karşı karşıyadır. Öncelikli olarak İran'ın nükleer programı ve gittikçe güçlenmesi Suudi Arabistan gibi önemli Şii nüfusa sahip ülkeleri endişelendirmekte ve rejimin güvencesi için destek arayışına itmektedir. Buna paralel olarak küresel köktendinci terör gruplarının Suudi toplumunun belirli kesimlerinden destek alıyor olması ülkenin imajını olumsuz etkilemekte ve uluslararası alanda desteğini sınırlandırmaktadır. Bir diğer taraftan yine aynı terör grupları Suudi Kraliyet ailesinin meşruiyetini ve ABD ile ilişkilerini sorgulamakta ve tehdit etmektedirler.

İran'ın nükleer bir güç haline gelmeye çalıştığı, İsrail'in algıladığı güvenlik tehditleri nedeniyle gittikçe sertleştiği bir dönemde Türkiye Ortadoğu'da önemli bir etki sağlayabilecek güçtedir. Ama bu etki barışa katkıda bulunan bir arabulucu devlet olarak değil, İran ve İsrail karşısında Arap ülkelerinin yanında yer alacak bir müttefik ve Batı'ya açılan bir kapı şeklindedir. Zaten bunun ilk işaretlerini Türkiye-İsrail ilişkilerinde de görmek mümkündür. İlişkilerin bozulmasında tüm sorumluluğu Türkiye'ye yüklemek çok doğru olmamakla birlikte durumun düzeltilmesi yönünde fazla bir çaba gösterilmediği de açıktır. İran-Türkiye ilişkilerinde durum biraz daha farklıdır. İran'ın nükleer programı konusunda gösterilen çaba İran'ın bu tür bir programa sahip olması için verilen destekten çok Irak'ın işgalinin ardından bölgede yeni bir savaşın çıkmasını engellemeyi amaçlamaktadır. İran'ın nükleer silahları diğer bölge ülkeleri için olduğu gibi Türkiye için de bir tehdit unsurudur. Ancak İran'da bir savaşın başlaması Türkiye'yi hem ekonomik bakımdan kötü etkileyecek, hem de bölgede istikrarın sağlanmasını neredeyse imkansız hale getirecektir. Ekonomik bakımdan Türk Dış Ticaret Müsteşarlığı rakamlarına göre İran-Türkiye ticaret hacmi 2008 yılında 10 milyar doları geçmiş, bu ticaretin önemli bir bölümünü doğal gaz oluşturmuştur. Bu akışın sektöre uğraması

halinde daha önce Birinci Körfez Savaşında Irak ile yaşanan sorunların bu kez İran'la ortaya çıkacaktır. İstikrar bakımından ise Irak'ın daha yeni yeni normalleşme yoluna girdiği bir dönemde İran'da çıkacak bir savaş hem bölgede, hem Irak'ta çatışmaların artmasına yol açabilecektir. Çünkü böyle bir savaşın İran topraklarıyla sınırlı kalacağını düşünmek hata olur. İran'ı hedef alacak bir saldırı İran tarafından desteklenen birçok bölgesel grubu da çatışmanın içine çekerek çatışmayı bölge geneline yayabilir. Türkiye'nin bir anlaşmanın yapılması için gösterdiği çabaları İran'la bir ittifak içinde olması şeklinde yorumlamak hata olur. Uzun vadede arabulucu değil bir taraf olmak Türkiye'nin umduğu gibi etkisini arttırmak yerine bölgede hiç bitmeyen çatışmaların içine çekilmesine neden olacaktır.

Bütün bu saydığımız nedenlerle Türkiye'nin bölgede lider rolü oynadığını öne sürmek yanıltıcıdır. Son dönemde benimsenen politikalar ve İsrail karşısında Filistinlileri savunan duruş Türk Hükümeti'nin Arap toplumunda prestijini arttırmıştır ama bunun Ortadoğu gibi otoriter rejimler tarafından yönetilen bir bölgede bir avantaj olduğunu söylemek güçtür. Her otoriter sistemde olduğu gibi Ortadoğu ülkelerinde de rejim için en büyük tehdidin kaynağı toplumdur. Toplumsal hareketler kolaylıkla muhalefet hareketlerine dönüşebileceğinden rejimler toplumlarının başkalarına destek olmasından rahatsızlık duyarlar. Bu nedenle Arap toplumunun desteğini kazanmak, Arap devletlerinin desteğini kaybetmenin en kolay yoludur.

Sistemsal Gelişmeler

Sadece Türkiye'nin iç dinamikleri ve bölgesel gelişmeler Türk dış politikasında yaşanan değişiklikleri açıklamakta yeterli olmaz. Sistemsal bakımdan iki önemli faktörü dikkate almak gerekir. Bunlardan birisi uluslararası sistemin genel yapısı, diğeri ise Türkiye'nin bu sistem içerisindeki rolüdür.

Uluslararası sistemdeki egemen yapının iki kutuplu olduğu Soğuk Savaş döneminde iki blok arasındaki rekabet birçok bölgeye yayılmasına rağmen ittifakların üye yapısına baktığımızda

İnceleme

öncelikli cephe Avrupa olarak kalmıştır. Özellikle Türkiye gibi Sovyetler Birliği ile sınırı olan bir ülke için NATO ve Avrupa doğal olarak öncelik kazanmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesi ile sadece Türkiye değil bütün ülkeler dış politikalarına yeni boyutlar kazandırma zorunluluğuyla karşı karşıya kalmışlardır. 1990'larda Orta Asya ve 2000'lerde Ortadoğu ile ilerletilmeye çalışılan ilişkiler bu kapsamda ele alınabilir. Orta Asya'da uzun vadede kayda değer büyüklükte bir başarı elde edilememiş olması da Ortadoğu'nun öneminin artmasında rol oynamıştır.

Türkiye'nin uluslararası sistemdeki pozisyonuna gelince, Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelmesinin nedenlerini başka bölgelerle, özellikle Avrupa ile ilişkilerinde de bulabiliriz. Büyük bir heyecanla başlanan AB tam üyelik sürecinin kısmen AB üyesi ülkeler, kısmen de Türkiye'nin bazı politikaları sonucunda çıkmaza girmiş olması zaten Ortadoğu ile sınırlı ilişkilere sahip Türkiye için büyük bir tehdit oluşturmuştur. O noktaya kadar dış politikamızın ABD ve AB olmak üzere iki boyutundan bahsetmek mümkünken, bunlardan birisinde yaşanabilecek bir tıkanıklık diğer yöne aşırı bir bağımlılık yaratacağından ülkenin izolasyonuna neden olabilecektir. Bu tür durumlarda ülkeler çareyi alternatif politikalar üretmek ve yeni bölgelere açılmakta bulurlar. AB ile ilişkilerinde bir ilerleme sağlayamayan Türkiye yakın gelecekte de bu durumun değişme ihtimalini görmemesi nedeniyle kendisine alternatif politikalar üretme ihtiyacına girmiştir. Bu alternatif bölgeler arasında akla gelen ilk iki aday Orta Asya ve Ortadoğu'dur. Orta Asya'da Rusya Federasyonu'nun etkisinin artma eğiliminde olması bu bölgeye açılım imkânlarını kısmen sınırladığından Ortadoğu'nun yukarıda saydığımız özellikleri dikkate alındığında rasyonel tercih bu bölge olmuştur. Türkiye, bir taraftan Rusya Federasyonu ile ilişkilere ağırlık verirken diğer taraftan da komşusu olan ve uluslararası politikada önemli bir yere sahip olan Ortadoğu bölgesine yönelmiştir.

Umulan, hem çatışmalarıyla, hem de doğal kaynaklarıyla dünya gündeminde önemli bir yer tutan bölgede etkinliği arttırarak bunu diğer ilişkilerde de kullanmaktır. Diğer bir taraftan bu

kararda etkili olan bir faktör de ABD'nin bölgede Türkiye'ye biçtiği aracı rolü olmuştur. Hükümetleriyle iyi ilişkilere sahip olduğu ülkeler de dahil olmak üzere bölge ülkelerinden birçoğunda tepkiyle karşılanan ABD, doğrudan ilişkiler kurmak yerine Türkiye'nin görüşlerini bu ülkelere iletecek bir aracı olabileceği düşüncesiyle Türkiye'nin bölgede daha aktif olmasını desteklemiştir. Yani büyük ölçüde Ortadoğu'ya artan ilginin sistemin değişen şartlarının yarattığı bir zorunluluk olduğundan söz edebiliriz.

Sonuç

Son yıllarda gözlemlediğimiz Türkiye-Ortadoğu ilişkilerindeki artışı ne sadece bir hükümetin ideolojik tercihleriyle, ne de dış politikadaki bir eksikliğin ortadan kaldırılması yolunda bilinçli çabalarla açıklayabiliriz. Sadece Ortadoğu ile ilişkilere bakmak yerine Türk dış politikasının geneline baktığımızda eksen kayması tartışmalarının anlamsızlığı ortaya çıkar. Aynı dönemde, özellikle İspanya gibi Türkiye'nin iyi ilişkilere sahip olduğu bir ülkenin dönem başkanlığı sırasında AB tam üyelik görüşmelerinde hemen hiçbir gelişme sağlanamamış olması AB politikasının ikinci plana düştüğünü ve esas odaklanılan bölgenin Ortadoğu olduğunun en önemli göstergesidir. Burada önemli olan açık bir şekilde görülen değişimin nedenlerinin belirlenmesidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, yaşanan gelişmeler önemli ölçüde uluslararası sistemde ve bölgede yaşanan gelişmelerin bir sonucudur. Her ülke gibi Türkiye de sistemden izolasyonu göze alamaz ve bir bölgede ilişkilerin tıkanmaya başlaması halinde kendisine alternatifler yaratmak durumundadır. Bu doğrultuda Ortadoğu ile olumlu ilişkiler kurulması mantıklı bir tercihtir. Eleştirilebilecek iki nokta ise bu iyileşmenin Batı ve özellikle AB ile, ilişkileri tamamlayıcı bir tarzda değil bunlara alternatif olarak yürütülmesi ve Ortadoğu gibi çok sayıda çatışmaya sahne olan bir bölgede tarafsız bir arabulucu rolü oynamak yerine mevcut çatışmalara taraf olunmasıdır. Bugüne kadar gözlemlediğimiz sürecin devamı uzun vadede Türkiye'yi çok sayıda çatışmanın içine çekebilir. ■